

Lausunto

Sosiaali- ja terveysministeriö/Lausuntopalvelu

Asia: Sosiaaliturvakomitean välimietintö (VN/1646/2020)

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen (SopS 27/2016; vammaisyleissopimus) kansallinen koordinaatiomekanismi. Sen tehtävänä on edistää yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa ja vammaisten henkilöiden huomioon ottamista kaikkien hallinnonalojen toiminnassa. Sopimus on Suomessa voimassa lain tasoisena.

VANE antaa asiasta yleislausunnon ja vastaa siksi vain kysymysten kohtaan 16. VANE katsoo, että sosiaaliturvaa kehitettäessä on vammaisyleissopimuksesta syytä huomioida erityisesti 26 artikla Kuntoutus, 27 artikla Työ ja työllistyminen ja 28 artikla Riittävä elintaso ja sosiaaliturva. Näiden artiklojen lisäksi on syytä huomioida läpileikkaavista artikloista erityisesti esteettömyys ja saavutettavuus (art 9) sekä osallistamisvelvoite (art 4(3)).

Kuntoutusta koskeva artikla edellyttää mm. sopimuspuolia toteuttamaan tehokkaat ja asianmukaiset toimet, jotta vammaiset ihmiset voisivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimansuuren itsenäisyyden ja täysimääräisen toimintakyvyn sekä osallisuuden että osallistumisen kaikilla elämän alueilla. Tätä varten sopijapuolet sitoutuvat toteuttamaan laaja-alaisia kuntoutuspalveluja ja -ohjelmia, jotka aloitetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja ne perustuvat vammaisten ihmisten yksilöllisille tarpeille ja vahvuuksien monialaiseen arviointiin.

YK:n vammaisyleissopimus korostaa vammaisten ihmisten oikeutta tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kansalaisten kanssa. Sopim(uksessa todetaan mm. että sopijapuolten tulisi "mahdollistaa vammaisille henkilöille yleisten teknisten ja ammatinvalintaan liittyvien neuvontaohjelmien, työhönsijoittamispalvelujen sekä ammatillisen koulutuksen ja jatkokoulutuksen tehokas saatavuus;" Sopimus edellyttää myös toimia, joilla edistetään "vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia työllistyä ja edetä urallaan työmarkkinoilla sekä heidän avustamistaan työn löytämisessä, saamisessa ja säilyttämisessä sekä työhön palaamisessa".

Vammaisyleissopimus toteaa 28 artiklassa, että "Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden riittävään omaan ja perheidensä elintasoon, kuten riittävään ravintoon, vaatetukseen ja asumiseen, sekä elinolojen jatkuvaan paranemiseen ja toteuttavat asianmukaiset toimet tämän oikeuden toteutumisen turvaamiseksi ja edistämiseksi". Sopimuksessa todetaan niin ikään, että sopijavaltioiden tulee varmistaa köyhyudessa eläville vammaisille henkilöille ja heidän perheilleen valtion tuki vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin, jotka liittyvät muun muassa riittävään koulutukseen, neuvontaan, rahalliseen tukeen ja tilapäishoittoon.

Edelliseen perustuen VANE esittää seuraavaksi joitain huomioita sosiaaliturvakomitean välimietintöön:

Mietinnössä keskitytään vain vähäisessä määrin sosiaaliturvauudistuksiin vammaisten ihmisten näkökulmasta. Vammaisissa ihmisissä on kuitenkin esimerkiksi työvoimapotentiaalia, joka jää jatkuvasti hyödyntämättä ja vammaiset ihmiset tarvitsevat monipuolisesti erilaisia sosiaaliturvan etuuksia ja palveluja. Sosiaaliturvan monimutkaisuus ja pirstaleisuus haittaavat myös vammaisia ihmisiä. Vammaisten ihmisten joukossa on myös syrjäytymistä ja etuuksien/palvelujen ulkopuolelle jääviä henkilöitä. Kaiken kaikkiaan vammaiset ihmiset ovat usein pienituloisia mm. työelämän ulkopuolelle jäämisen vuoksi.

VANE katsoo, että syyperusteinen sosiaaliturva pystyy vastaamaan paremmin YK:n vammaisyleissopimuksen korostamiin vammaisten ihmisten yksilöllisiin tarpeisiin. Mutta syyperusteisuus lisää väistämättä edellä mainittua sosiaaliturvan monimutkaisuutta.

VANE kannattaa mietinnössä ehdotettua toimintamallin kehittämistä, joka helpottaisi tiedonkulkua eri viranomaisten kesken ja hyödyntäisi myös automaatiota (tp 3 ja 4). Digitalisointi helpottaa myös monien vammaisten ihmisten asiointia, mutta tämä edellyttää kuitenkin palvelujen saavutettavuutta ja sitä, että vammaisilla ihmisillä on käytössään tarvittavat laitteet ja apuvälineet. VANE katsoo, että henkilökohtainen asiointimahdollisuus pitäisi säilyttää sähköisen asioinnin rinnalla.

YK:n vammaisopimus lähtee mietinnön tavoin (tp 6) lähtökohdasta, että työkyvyttömyyden sijaan tulisi kiinnittää huomiota jäljellä olevaan työkykyyn. VANE kannattaa tätä lähtökohtaa ja tukee ajatusta siitä, että etuuksien ja työnteon joustavampi yhteensovittaminen tulisi olla mahdollista. Vammaisten ihmisten saamat etuudet ovat useimmiten kompensatiota vammasta aiheutuvista kuluista ja haitasta, ja siksi VANE ei näe, että vammaisten ihmisten kohdalla etuudet olisivat ensisijaisia palvelujen piiriin hakeutumisen esteitä.(tp 7).

Mietintö (tp10) korostaa jatkuvan oppimisen mahdollisuutta. Tämä on tärkeää myös vammaisten ihmisten kohdalla. Vammaisten ihmisten toimeentulo turvataan useimmiten opintojen aikana Kelan etuuksilla, mutta nämä etuudet mahdollistavat yleensä vain yhden tutkintoon johtavan koulutuksen, ei esimerkiksi alan vaihtoa.

Vammaiset ihmiset ovat useimmiten eläkettä saavien asumistuen piirissä yleisen asumistuen sijaan. Eläkettä saavien asumistuki joustaa paremmin vammaisuudesta aiheutuviin tarpeisiin, se huomioi esim. apuvälineistä johtuvan lisätilan tarpeen. Mietintö (tp 16) ei mainitse eläkettä saavien asumistukea, mutta VANE katsoo, että eläkettä saavien erillinen asumistuki olisi syytä säilyttää.

Mietinnössä linjataan (tp 17-18), että toimeentulotuen saajien määrä tulisi saada vähenevä nykyisestä ja tuen tulisi olla entistä useammin viimesijainen ratkaisu. Vammaisten ihmisten kohdalla näin yleensä onkin, perustoimeentulo on useimmiten turvattu eläkkeiden kautta, eivätkä he siksi ole niin usein toimeentulotuen saajia. Useimmiten heidän kohdallaan tulee kyseeseen täydentävä tai ennaltaehkäisevä toimeentulotuki. Vammaiset ihmiset ovat kuitenkin kokeneet hankalaksi, että heidän on ensin saatava kielteinen päätös perustoimeentulotuesta ennen kuin voivat hakea näitä harkinnanvaraisia tukia. Tämä on yksi esimerkki järjestelmän monimutkaisuudesta ja byrokratiasta .Tilanteesta johtuen tukia jätetään hakematta myös silloin, kun tuen myöntämisen edellytykset ovat olemassa.

Mietinnön toimenpide-ehdotuksissa mainitaan työ- ja toimintakyvyn itsearvioinnin väline, monialainen asiakassuunnitelma ja vastuutyöntekijä (tp 21 ja 23). VANE katsoo, että erityisesti asiakassuunnitelma ja vastuutyöntekijä palvelisivat vammaisten ihmisten tarpeita. Myös itsearvioinnin väline voisi helpottaa osaa vammaisista ihmisistä, kunhan välineen saavutettavuudesta ja käytettävyydestä huolehdittaisiin. Myös työhönvalmennuksesta (tp 24) on vammaisten kohdalla myönteisiä kokemuksia.

Toimenpide-ehdotuksessa 26 mainitut kannustinloukut koskevat myös vammaisia ihmisiä. Vammaisissa ihmisissä on esimerkiksi paljon osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevia ja he ovat kokeneet tiukat ansaintarajat ongelmallisiksi, koska jo työehtosopimusten mukaiset palkankorotukset pakottavat usein pienentämään työssäkäyntiaikaa. Usein eläkkeen kokonaan lepäämään jättäminen ei ole kuitenkaan näissä tapauksissa mahdollista.

Komitea ehdottaa toimenpiteissä useita jatkoselvityksiä. VANE kannattaa asioiden jatkoselvittämistä ja toivoo, että mahdollisten muutosten vaikutukset esim. vammaisiin ihmisiin tehtäisiin huolella. YK:n vammaisyleissopimus edellyttää myös vammaisten ihmisten itsensä täysimääräistä osallistamista heitä koskeviin asioihin ja tämä olisi huomioitava jatkovalmistelussa.

